

А.В.Терно

РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Сформульовано сутність глобалізації у сфері трудових відносин. Описано механізм впливу глобалізації на національний ринок праці через взаємопроникнення капіталів різних країн, підвищення ступеню включення в міжнародні відносини суб'єктів господарювання, функціонування міжнародних організацій, синхронізації розвитку економік різних країн. З'ясовано неоднозначний вплив зовнішньої трудової міграції на національні ринки. Досліджено роль держави у попередженні негативних проявів міжнародного переміщення робочої сили. Представлено наслідки впливу діяльності ТНК на території України на національний ринок праці країни та запропоновано заходи для зниження негативного ефекту та посилення позитивних можливостей для робітників та роботодавців від функціонування ТНК на території України. Розкрито роль інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні перспективних можливостей як для роботодавців, так і для робітників України в плані реалізації своїх професійних можливостей на національному та іноземних ринках праці.

Ключові слова: *глобалізація, національний ринок праці, зовнішня трудова міграція, транснаціональна корпорація, інформаційно-комунікаційні технології.*

Сформулирована сущность глобализации в сфере трудовых отношений. Описан механизм воздействия глобализации на национальный рынок труда через взаимопроникновение капиталов различных стран, повышение степени включения в международные отношения субъектов хозяйствования, функционирование международных организаций, синхронизации развития экономик разных стран. Выяснено неоднозначное влияние внешней трудовой миграции на национальные рынки. Исследована роль государства в предупреждении негативных проявлений международного перемещения рабочей силы. Представлены последствия влияния деятельности ТНК на территории Украины на национальный рынок труда страны и предложены меры по снижению негативного эффекта и усилению позитивных возможностей для рабочих и работодателей от функционирования ТНК на территории Украины. Раскрыта роль информационно-коммуникационных технологий в формировании перспективных возможностей как для работодателей, так и для рабочих Украине в плане реализации своих профессиональных возможностей на национальном и зарубежных рынках труда.

Ключевые слова: *глобализация, национальный рынок труда, внешняя трудовая миграция, транснациональная корпорація, информационно-коммуникационные технологии.*

The essence of globalization in labor relations is formulated. The mechanism of globalization influence on the national labor market is described through the different countries capital interpenetration, the inclusion in international business entities relations increase, the international organizations' activities, the different countries' economies synchronization. It is found mixed impact of labor migration on national markets. The part of the state in preventing the negative effects of the international labor movement is presented. The TNCs' activity effects on the national labor market are presented. The measures on reducing the negative effects of TNK functioning and increasing the positive opportunities for workers and employers in Ukraine are proposed. The ICT role of forming the opportunities for both Ukrainian employers and workers in aspects of their professional realization at national and international labor markets is described.

Keywords: *globalization, national labour market, external migration of labour, transnational corporation, information and communication technologies.*

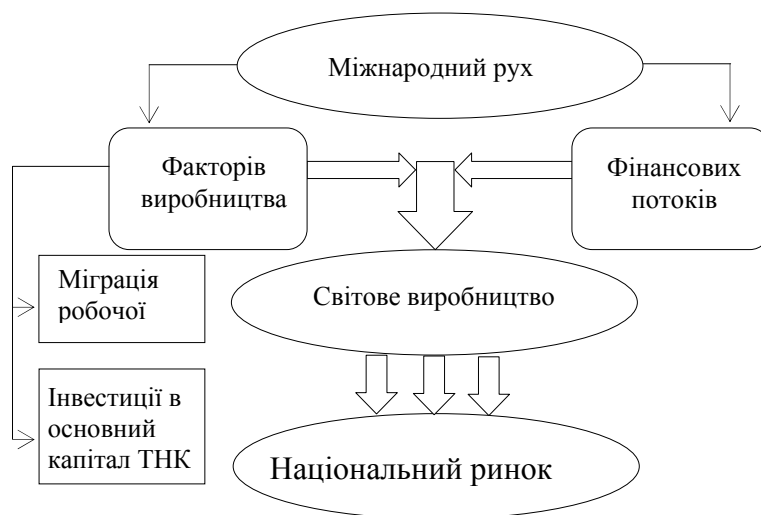
Постановка проблеми. У сучасних умовах ринкової економіки головною формою розвитку трудового потенціалу країни є ринок праці, головними суб'єктами в якому є роботодавці та робітники. Національний ринок праці представляє собою найважливішу ланку економіки країни, яка має характерні риси та володіє специфічною моделлю функціонування. При цьому значний вплив на розвиток національного ринку праці та, як наслідок, на формування й реалізацію трудового потенціалу країни і становище безпосередньо робітників та роботодавців здійснює глобалізація, яка протягом останніх років визначає напрями розвитку практично всіх сфер життєдіяльності суспільства. Процес глобалізації є досить неоднозначним, тому його вплив має як позитивні так і негативні наслідки для стану економіки країни та її складових, у тому числі й національного ринку праці.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженню формування і розвитку трудового потенціалу та ринку праці присвячено праці В. Врублевського, Г. Купалової, В. Куценко, Е. Лібанової, С. Пирожкова, О. Хомри, В. Онікієнко, Є. Чернявської. Вагомий внесок у вирішення питань, пов'язаних з особливостями розвитку та функціонування національного ринку праці у відкритій економіці та в контексті глобалізації, зробили такі вчені, як: С. Бандура, Д. Богиня, В. Васильченко, М. Краснов, Н. Павловська, С. Писаренко, В. Стешенко, В. Шевченко, О. Грішнова, А. Колот, В. Сандугей та ін.

Мета статті полягає у формулюванні сутності глобалізації у сфері трудових відносин та визначенні наслідків впливу глобалізації на національний ринок праці України безпосередньо для вітчизняних роботодавців та робітників.

Виклад основного матеріалу. У цілому глобалізацію можна представити як процес створення лібералізованого та інтегрованого світового ринку товарів та капіталу, формування нового міжнародного інституціонального строю, який слугує розвитку виробництва, торгівлі, руху капіталів у масштабах усього світу та включає національну економіку країни до системи всесвітнього поділу праці, у зв'язку з чим визначення та підтримка високого ступеню активної участі у зовнішньогосподарських трудових відносинах стає стратегічним завданням будь-якої держави, у тому числі й України.

Загалом, процес глобалізації та його вплив на національний ринок праці схематично можна відобразити за допомогою рис. 1.

Рис. 1. Механізм впливу процесу глобалізації на національний ринок праці

Тобто формування світового виробництва на основі поєднання факторів виробництва та фінансових потоків у їхньому міждержавному переміщенні здійснює вплив на національний ринок праці, визначаючи певні тенденції та напрямки в його функціонуванні й розвитку, які, своєю чергою, обумовлюють стан підсистем національного ринку праці.

Такий вплив глобалізації проявляється в посиленні інтернаціоналізації робочої сили, що, своєю чергою, здійснюється за допомогою: взаємопроникнення капіталів різних країн; підвищення ступеню включення в

міжнародні відносини суб'єктів господарювання, які працюють у різних сферах торгівлі, виробництва та обслуговування; функціонування міжнародних організацій; синхронізації розвитку економік різних країн [1, с. 51-52].

Таким чином, можна відзначити, що сутність глобалізації у сфері трудових відносин полягає в посиленні процесів взаємозалежності, взаємозв'язку та взаємопроникнення ринків робочої сили різних країн, які відбуваються на основі переміщення трудових ресурсів з урахуванням інтересів окремих країн, що, як наслідок, веде до формування глобального (міжнародного) ринку праці.

Слід зазначити, що дієвість впливу глобалізації на національний ринок праці залежить від рівня розвитку економічного устрою національної економіки. У зв'язку з цим вплив глобалізації буде мати як позитивні, так і негативні наслідки для функціонування та розвитку ринку праці будь-якої країни, у тому числі й України. Так, на думку Сандугей В.В., позитивний вплив глобалізації на український ринок праці можливий лише за наступних умов: прискорення реструктуризації та модернізації національного виробництва, що приведе до оптимізації структури зайнятості; посилення мобільності робочої сили; формування ринкової моделі поведінки працівника; підвищення стандартів з оплати праці; розширення експортного потенціалу, що забезпечуватиме створення нових робочих місць; подолання дискримінаційного ставлення до України у світовій антидемпінговій політиці; посилення конкурентоспроможності освітніх послуг, що забезпечуватиме підвищення освітнього рівня національного працівника [2, с. 53].

Більшість вітчизняних учених серед проявів впливу глобалізації на національний ринок праці України, які мають як позитивні, так і негативні наслідки для роботодавців та робітників, виділяють: зовнішню трудову міграцію, створення та функціонування транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) на території України, поширення інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), інвестування іноземних капіталів у розвиток та функціонування різних сфер економіки України, участь України в міжнародних

організаціях (СОТ, ЄС) [1, с. 51-60; 2, с. 52-56; 4, с. 112-131].

Розглянемо детально вплив зовнішньої трудової міграції, функціонування ТНК та поширення ІКТ на національний ринок праці України в розрізі визначення позитивних та негативних наслідків окремо для вітчизняних робітників та роботодавців. Наслідки впливу зовнішньої трудової міграції відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Наслідки впливу зовнішньої трудової міграції на національний ринок праці України

Наслідки для роботодавців	Наслідки для робітників
Позитивні наслідки	
<ul style="list-style-type: none"> – відсутність необхідності встановлювати високий рівень заробітних плат у зв'язку з підвищенням пропозиції робочої сили за рахунок збільшення числа іммігрантів; – можливість заповнення малопривабливих робочих місць іммігрантами, які здебільшого мають низьку професійну кваліфікацію; – можливість покриття дефіциту рідкісних професій (наприклад, шеф-кухарі національних ресторанів, фахівці у сфері будівництва за іноземними технологіями, викладачі бойових мистецтв) за рахунок іноземної робочої сили. 	<ul style="list-style-type: none"> – можливість для емігрантів покращити матеріальне становище за рахунок більш високого, ніж в Україні, рівня заробітних плат та реалізувати власні професійні потреби; – отримання корисного підприємницького та життєвого досвіду за кордоном; – можливість для емігрантів залишитись на постійне місце проживання в країнах з вищим, ніж в Україні, рівнем життя; – можливість для колишніх емігрантів відкрити власний бізнес на батьківщині за рахунок коштів, зароблених за кордоном.
Негативні наслідки	
<ul style="list-style-type: none"> – підвищення конкуренції на ринку товарів, послуг через створення колишніми емігрантами нових підприємств за рахунок здобутих за кордоном коштів; – нестача висококваліфікованих робітників у зв'язку з їхньою еміграцією до країн із більш привабливими умовами праці та високими заробітними платами; – нестача робочої сили середньої кваліфікації (сантехників, слюсарів, медсестер, автомеханіків тощо) через еміграцію цих спеціалістів до країн із більш високим рівнем оплати праці [3, с. 141]; – «відтік мізків» (інтелектуальна міграція науковців), що призводить до гальмування науково-технічного прогресу в Україні, та, як наслідок, веде до зниження ефективності виробництва через відсутність нових наукових розробок. 	<ul style="list-style-type: none"> – зниження рівня заробітних плат та підвищення конкуренції на національному ринку праці через ріст кількості дешевої робочої сили з інших країн; – професійна декваліфікація при влаштуванні на роботу за кордоном через виконання незвичної для себе праці; – можливість невивплати заробітної плати, поганих умов праці для емігрантів; – наявність морально-психологічного стресу при виїзді на роботу за кордон, пов'язаного з різницею у менталітетах, традиціях, розлукою з близькими тощо; – наявність небезпеки для життя емігрантів через можливість захворювань, травмувань під час виконання важкої фізичної роботи.

Таким чином, вплив зовнішньої трудової міграції на національні ринки праці та, як наслідок, окремо на робітників та роботодавців є досить неоднозначним. Але в кінцевому рахунку ми погоджуємось з думкою

Т.І. Ромашенко та І.І. Кукурудзи про те, що все зводиться до того, наскільки держава здатна якісно контролювати міграційні процеси та забезпечувати передумови задля попередження негативних проявів міжнародного переміщення робочої сили, від чого, своєю чергою, залежить, наскільки позитивним може бути соціально-економічний зиск від трудової міграції [4, с. 130].

Наступним проявом впливу глобалізації на національний ринок праці України є створення та функціонування ТНК на території країни. На сьогоднішній день в Україні функціонує достатньо велика кількість дочірніх підприємств та філій світових ТНК, а саме: Coca-Cola Company, McDonald's, Procter&Gamble, Nestle, British American Tobacco, Philip Morris, Henkel Bautechnik, Robert Bosch, Sony, Samsung тощо.

Основними факторами, які приваблюють іноземні корпорації щодо роботи в Україні, є великий ринок збуту продукції, відносно дешева робоча сила, достатня кількість природних ресурсів, необхідних для виробництва, вигідне геополітичне розташування країни, лояльне законодавче регулювання діяльності. При цьому активне функціонування ТНК на території України має як позитивні, так і негативні наслідки для вітчизняних робітників та роботодавців (табл. 2).

Виходячи із вищевикладеного, на нашу думку, знизити негативний ефект та посилити позитивні можливості для робітників та роботодавців від функціонування ТНК на території України можливо за умов постійного навчання та підвищення своєї кваліфікації (для робітників) та впровадження інноваційних способів виробництва, збуту товарів (робіт, послуг) і прогресивних методів управління персоналом (для роботодавців).

Ще одним проявом впливу глобалізації на національний ринок праці України є поширення інформаційно-комунікаційних технологій, що призводить до збільшення ступеню віртуалізації ринку праці.

Віртуальний ринок праці представляє собою систему відносин купівлі-продажу робочої сили між робітниками та роботодавцями у віртуальному середовищі мережі Інтернет. При цьому в рамках віртуального ринку праці

продається та купується не сама робоча сила, а образ робітника (не реальні властивості, а сукупність віртуальних статусів та символів), у той же час робітник при наймі на роботу має справу не з роботодавцем, а теж з його віртуальним образом (найменуванням, торговою маркою, брендом тощо). Наслідки впливу ІКТ представлено в табл. 3.

Таблиця 2

Наслідки впливу діяльності ТНК на території України на національний ринок праці країни

Наслідки для роботодавців	Наслідки для робітників
Позитивні наслідки	
<ul style="list-style-type: none"> – можливість отримати інвестиції на розвиток виробництва, удосконалення робочих місць у разі укладання договорів про співпрацю з ТНК, купівлі підприємства іноземним інвестором тощо; – підвищення конкурентоспроможності на ринку праці робітників із середнім та високим рівнями кваліфікації через їхнє бажання зайняти високооплачувані робочі місця у ТНК. 	<ul style="list-style-type: none"> – поява нових робочих місць; – ріст попиту на висококваліфіковану робочу силу, науково-дослідні кадри; – покращання умов праці, збільшення заробітних плат на вітчизняних підприємствах через ріст конкуренції між роботодавцями за залучення середньо- та висококваліфікованих кадрів; – при роботі в ТНК — можливість підвищити свою кваліфікацію, навчитися новим методам роботи стандартам виробництва за інноваційними іноземними методиками; – необхідність підвищувати власну конкурентоспроможність на ринку праці, щоб зайняти вільне робоче місце в ТНК, де досить високі вимоги до рівня професійної та інтелектуальної підготовки працівників.
Негативні наслідки	
<ul style="list-style-type: none"> – неможливість конкурувати із значно сильнішими іноземними корпораціями на національному ринку через високу якість продукції останніх, що призводить до виштовхування з ринку та втрати бізнесу; – нестача середньо- та висококваліфікованих кадрів на ринку праці, які обирають місцем своєї роботи ТНК, а не вітчизняні фірми, через більш сприятливі умови праці та вищі заробітні плати; – необхідність підвищувати рівень заробітних плат, збільшувати витрати на покращання умов праці з метою утримати висококваліфіковані кадри від звільнення з метою переходу на роботу до ТНК. 	<ul style="list-style-type: none"> – можливість утрати своїх робочих місць на вітчизняних підприємствах через закриття останніх з причини неможливості конкурувати на ринку товарів (робіт, послуг) із ТНК; – можливість утрати працівниками ТНК своїх соціальних пільг, виплат через функціонування інших управлінських стандартів в іноземних організаціях.

Ураховуючи вищевикладене, можна зазначити, що поширення ІКТ відкриває багато перспективних можливостей як для роботодавців, так і для робітників України в плані реалізації своїх професійних можливостей на

національному та іноземних ринках праці, а також, як наслідок, отримання необхідних прибутків від своєї діяльності.

Таблиця 3

Наслідки впливу поширення ІКТ на ринок праці України

Наслідки для роботодавців	Наслідки для робітників
Позитивні наслідки	
<ul style="list-style-type: none"> – збільшення кількості висококваліфікованих спеціалістів у сфері інформаційних технологій; – економія грошей та часу на пошук та найм робітників (розміщення оголошень, аналіз резюме, проведення співбесід в Інтернеті здебільшого безкоштовні та прості в організації); – можливість створення віртуального підприємства (ВП) — форми організації реально існуючих, географічно розмежованих господарюючих агентів, які працюють над спільним проектом, використовуючи новітні ІКТ [5, с. 113]; – зменшення адміністративних витрат на організацію роботи працівників при роботі ВП (а саме на пошук та оренду офісу й оргтехніки, відрядження, проїзди робітників тощо); – можливість найму на роботу іноземних висококваліфікованих спеціалістів 	<ul style="list-style-type: none"> – поява нових робочих місць через ріст попиту на робочу силу у сфері ІКТ, віртуальної торгівлі та послуг; – ріст попиту на висококваліфіковану робочу силу у зв'язку з автоматизацією робочого процесу, що веде до збільшення частки інтелектуальної діяльності в загальному об'ємі роботи працівника; – поширення нетрадиційних форм зайнятості (неповна зайнятість, дистанційна зайнятість, вторинна зайнятість, непостійна зайнятість та ін.), у зв'язку з чим підвищується вірогідність знайти бажане робоче місце та працювати на декількох роботодавців із метою збільшення власних доходів [1, с. 75]; – можливість працювати на іноземних роботодавців при дистанційній зайнятості; – можливість підвищення власної конкурентоспроможності за допомогою отримання дистанційної освіти через Інтернет
Негативні наслідки	
<ul style="list-style-type: none"> – необхідність додаткових витрат на підвищення кваліфікації робітників при впровадженні ІКТ на підприємстві; – можливість неефективного витрачання працівниками робочого часу на вирішення особистих проблем через Інтернет замість виконання робочих завдань; – необхідність значних витрат на оснащення ІКТ робочих місць при одночасній відсутності суттєвого підвищення продуктивності праці робітників; – неможливість високого ступеню контролю ефективності діяльності робітників, які працюють дистанційно; – вірогідність негативного впливу на мотивацію робітників при відсутності особистих контактів із роботодавцем 	<ul style="list-style-type: none"> – зниження попиту на низькокваліфікованих робітників, які переважно займаються фізичною працею, у зв'язку з поступовою автоматизацією робочого процесу; – зниження попиту на робочу силу у сфері виробництва; – наявність ризику невиконання роботодавцем своїх зобов'язань перед найманим працівником (невиплата заробітної плати або її затримка тощо) при дистанційній зайнятості та відсутності особистих контактів

При цьому важливим залишається пошук шляхів зниження негативних наслідків впливу ІКТ на функціонування робітників та роботодавців на всіх рівнях ринку праці, які можуть призвести до значного зменшення позитивного ефекту використання ІКТ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вплив глобалізації на національний ринок праці України має як негативні, так і позитивні наслідки для вітчизняних робітників та роботодавців, що пов'язано з особливостями та рівнем розвитку економічного устрою національної економіки. У статті визначено наслідки для роботодавців та робітників від посилення зовнішньої трудової міграції, поширення ІКТ, створення та функціонування ТНК на території України. Неоднозначність наслідків такого впливу вимагає вжиття необхідних заходів щодо оптимізації міграційних процесів, залучення іноземних інвестицій у вітчизняне виробництво, підвищення рівня професійної підготовки робочої сили на державному рівні, а також дій кожного окремого робітника та роботодавця, спрямованих на підвищення особистої конкурентоспроможності та впровадження інноваційних способів виробництва, збуту товарів (робіт, послуг) і прогресивних методів управління персоналом.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку: [монографія] / А.М. Колот. - К.: КНЕУ, 2010. - 251 с.
2. Сандугей В.В. Модифікація структури українського ринку праці під впливом глобалізації / В.В. Сандугей // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18 «Економіка і право». - 2010. - № 10.- С. 52-59.
3. Мокій А. Міжнародна трудова міграція в Україні / А. Мокій // Українська міграція до Європи та розв'язання пов'язаних із нею регіональних проблем: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. - К.: Фоліант, 2008. - С. 135-159.
4. Кукурудза І.І., Ромащенко Т.І. Україна у світових процесах трудової міграції: [монографія] / І.І. Кукурудза, Т.І. Ромащенко. - Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. - 252 с.
5. Танасійчук В. Особливості віртуальних підприємств / В. Танасійчук // Вісник КНТЕУ. — 2009. - № 6. - С. 113-117.